

Вплив розвитку корупції на становлення демократичної та правової держави

The impact of the development of corruption on the formation of a democratic and legal state

Б.Б. Шандра

Ключові слова:

корупція, злочинність, суспільство, демократична держава, правова держава, філософія права.

Key words:

corruption, crime, society, democratic state, legal state, philosophy of law.

Корупційна злочинність є таким явищем, яке завжди стояло на заваді становленню правової й демократичної держави. Такий стан справ виникає тому, що правова й демократична держава є несприятливим середовищем для існування злочинності. Верховенство права в країні робить неможливими різноманітні зловживання у владних структурах. А це відображає функціонування держави найбільш оптимальним для суспільства чином. В іншому випадку представники злочинних структур завдяки існуванню корумпованих чиновників можуть значно послаблювати нормальне функціонування державного організму, навіть до повного підкорення державного апарату для своїх цілей. За такого розвитку подій про демократичну та правову державу не може бути й мови.

Злочинність, проникаючи в «закутки» суспільного життя, втручається в природний перебіг соціальних процесів, порушуючи природній хід оптимального функціонування суспільства. Унаслідок такого стану справ виграють окремі члени суспільства, проте саме суспільство залишається в суттєвому програві, що у свою чергу може призвести навіть до втрати незалежності конкретного етносу, якщо при цьому існують «сприятливі» умови для загрози з боку сильніших і вороже налаштованих сусідів.

У наш час виміри, які були б вільними від економічного чинника, стають дедалі меншими. Зростаючи, цей чинник набуває цінності майже в усіх аспектах буття свідомості сучасної людини. Цей фактор є настільки впливовим нині, що дає П. Сорокіну право називати успішного підприємця найбільшим аристократом сучасного суспільства. Учений наголошує: «Якщо людина багата, то вона знаходиться на вершині соціального конусу, незалежно від свого походження та джерела доходів. <...> Уряди та університети, суспільства й асоціації, поети та письменники, союзи та організації щедро обсіпають людину почестями й титулами, ученими та іншими ступенями, перед нею відкриті всі двері: від короля великої імперії до надзвичайно радикального антикапіталістичного революціонера. Як правило, майже все можна купити та майже все можна продати»¹.

Корупція внаслідок свого розвитку прогресує зі звичайного стану до стану так званої системної корупції, яка «затягує» вглиб країну, на території якої знаходить притулок у безвихідному на багатьох рівнях існування соціум, порушуючи частіше природні закони його функціонування. А. Бойко зазначає: «В умовах системної корупції, яка стосується <...> гілок влади на всіх рівнях, принципово неможливо вирішити жодну соціальну, економічну чи політичну проблему, оскільки все зводиться до питання, кому і скільки необхідно заплатити»².

Найстрашнішим є те, що за такого розвитку корупції існує велика ймовірність корумпованості судів, які перестають виконувати свою основну функцію та за гроші починають вирішувати справи в потрібному для замовника руслі. Унаслідок такого стану справ утворюється своєрідна паралельна офіційно-державній реальність, яка є більш реальною, ніж існуюча в ідеалі, проте не існуюча в реальному житті офіційна державна влада.

¹ Сорокин П. Социальная и культурная мобильность / П. Сорокин // Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин ; общ. ред., сост. и предисл. А. Согамонова. – М. : Политиздат, 1992. – С. 403.

² Бойко А. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки / А. Бойко. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – С. 278.

При цьому йдеться не лише про економіко-політичну сторону функціонування держави, а й про одну з найважливіших причин такого стану, яка міститься в аксіологічному вимірі буття. Саме неправильний пріоритет цінностей і розуміння їхньої ієрархії призводить до того, що будь-яке явище в такому корумпованому й матеріалізованому суспільстві є оціненим грошовим еквівалентом. Унаслідок того, що все можна купити, верхній соціальний прошарок, який фактично мав би складатися з найкращих індивідів суспільства, наповнюється зовсім не найкращими людьми, які не є гідними таких посад. Ця ситуація стосується не лише владної верхівки етносу. Так, соціально престижні професії стають майже недосяжними для здібних, проте небагатих кандидатів, навіть якщо вони зможуть вступити до вищого навчального закладу, оплачувати навчання та закінчити його. Натомість під час працевлаштування їм буде важко пробитися через невидиму, проте реально присутню стіну корупції, коли посаду знову доведеться «купувати», причому перевагу знову матиме не найбільш здібний, а багатший.

Унаслідок цього країна стає подібною до дикої природи, у ній не довіряють кожному, люди бояться лікуватись у лікарів, оскільки знають: імовірно, що лікар, який буде лікувати, – не один із найкращих, а той, хто зміг купити місце свого працевлаштування. У такій країні люди бояться власної міліції, оскільки інформаційний простір переповнений історіями про зловживання тих, хто покликаний стояти на сторожі таких зловживань.

Переконання щодо підкуплених судів і вибіркового правосуддя суттєво деформують правосвідомість громадян. Відсутні символи в континуумі буття людини, покликані бути не лише знаряддям правосуддя, а й знаком, зовнішнім виявом, зрештою – дороговказом тієї реальності природного права, існування якої для функціонування будь-якого суспільства є життєво необхідним (повітря, їжа, дамок для фізичного забезпечення людського буття).

А. Костюк доцільно відмічає, що європейське й американське суспільства, намагаючись експортувати ідею правової держави в країни Африки чи Азії, настовхуються на пасивний або навіть активний спротив поширенню цього ідеалу. У роки, коли багато країн Африки були покинуті колонізаторами та стали незалежними, залучалося багато правників для написання конституцій для них. Проте час, що сплинув після цього періоду (близько сорока років), показав: майже ніде ці конституції не працювали, часто будучи лише зовнішнім прикриттям для авторитарного правління різноманітних племінних вождів.

Наслідком цього стало те, що влада в таких країнах рідко змінювалася мирним шляхом, а майже завжди – шляхом збройного перевороту. Саме контраст між авторитарним правлінням і суттю ідеї правової держави варто розглянути докладніше. Так, А. Костюком було названо головні ознаки правової держави: «Її інститути працюють відповідно до законів, а закони ухвалюють волею більшості. Правова держава поважає права й свободи громадян, залишає громадянам широке поле для автономного самовираження. Правова держава визнає та повсюдно застосовує принцип справедливості»³.

У цьому контексті стає зрозумілим, чому суспільства на кшталт більшості країн Африканського континенту не сприймають ідею правової держави, яку представники європейської культури вважають дуже цінною та гідною стати провідною для будь-якого суспільства ідеєю. Зокрема, на прикладі країн Африки ми можемо бачити: представники керівної верхівки цих держав є незацікавленими в утвердженні правової держави, оскільки це привело б до суттєвого зменшення їхньої влади, яка фактично керується не ідеями служіння спільному благу, а здебільшого меркантильними інтересами більш спритних громадян цих країн. Звичайно, Україна не є країною Африканського континенту, проте аналіз ставлення цих країн до ідеї правової держави є корисним для усвідомлення ситуації в українському філософсько-правовому просторі, оскільки показує, що часто подібні процеси, хоча й меншою мірою, можуть мати місце в Україні. Особливо про таке можна говорити, коли ідеали правової держави лише декларуються, проте не приймаються. Свідченням цього можуть стати реальні справи й законодавчі акти, визначення їх спрямованості на захист інтересів спільного блага або на створення обраними більш вишуканих схем власного збагачення, навіть шляхом обману й експлуатації інших членів суспільства. В останньому випадку порушуються принципи справедливості, що «належать до головних критеріїв, за якими слід судити про репутацію того чи іншого представника та про підстави, на яких він її захищає»⁴.

³ Костюк А. Справедливість як європейське поняття / А.Костюк // Наукові записки Українського Католицького Університету. Серія «Філософія». – 2012. – Вип. 1. – Львів : Вид-во УКУ, 2012. – С. 195.

⁴ Ролз Д. Теорія справедливості / Д. Ролз ; пер. з англ. О. Мокровольського. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – С. 317.

На нашу думку, в українській перспективі саме корупція є одним із найважливіших чинників запуску процесів, що продукують поживне для розвитку злочинності середовище. Якщо рівень корумпованості перебуває на початковому рівні, то економіка поступово перестає виконувати свою головну функцію в суспільстві – підтримання стабільного й захищеного становища його членів. Натомість унаслідок нецільового використання державних коштів в економічному вимірі необхідно залучати все більше ресурсів для підтримки наявних економічних зв'язків. Якщо ж корупція прогресує, спостерігаємо ще більше розбалансування економіки, виявом чого є сповільнення економічного розвитку, яке може взагалі призвести до його зупинки.

У такому середовищі перестає працювати принцип нормальної конкуренції, як і принцип справедливості. Оскільки одні суб'єкти економіки несправедливо уникають сплачування податків, казна отримує недостатньо коштів, відповідно, увесь тягар перекладається на плечі тих, хто платить податки. Після перетину певної «межі» останні вимушені «йти в тінь».

Тому стає зрозумілим, що першочерговим завданням у справі боротьби зі злочинністю має бути подолання корупції, оскільки вона, з одного боку, розбалансовує економіку країни, а з іншого – робить спробу нейтралізації силових структур для максимального досягнення своїх меркантильних інтересів. У разі успішності дій корупціонерів держава стає напівпаралізованою. Це призводить до погіршення соціально-економічного становища населення, зміни його ціннісних орієнтацій, часто супроводжуваних почуттями зневіри й безвиході, які часто стають каталізаторами обрання людиною злочинного шляху.

Якщо ж держава зможе подолати корупцію, багато з описаних негативних наслідків не матимуть місця. Більше того, як на державному, загальносоціальному, так і на індивідуальному рівні відкриються перспективи прогресу в бік побудови правової й демократичної держави, створення громадянського суспільства та реалізації свого сенсу життя кожною особистістю такого суспільства.

Таким чином, злочинність має безпосереднє відношення до процесу побудови демократичної й правової держави, формування громадянського суспільства. Розвиток злочинності суттєво сповільнює та навіть робить неможливим прогрес таких процесів. Водночас злочинність залежить від різноманітних факторів іманентного буття: від екзистенційно-аксіологічного здоров'я інституту держави до культурно-світоглядних стереотипів, рівня правосвідомості суспільства та загальноекономічного й політичного стану держави. Попри таку велику кількість факторів, які впливають на ступінь розвитку злочинності, важливість кожного з них є різною. На нашу думку, найпершою умовою успішної боротьби зі злочинністю, її придушення та, відповідно, отримання перспективи швидкої побудови демократичної й правової держави є справжня зацікавленість органів державної влади у відстоюванні ідеалу спільного блага, розуміння ними своєї місії та покликання служити своїм громадянам. Коли таке переконання стане центральним, успіх такої держави буде практично гарантованим.

Анотація

У контексті досліджуваної теми було проаналізовано корупційні складники формування правової держави. Такі злочинні прояви є одними з найбільш небезпечних процесів деградації державних високопосадовців на сучасному етапі становлення правової та демократичної держави.

Summary

In the context of the researched subject, we have analyzed the corruption components of formation of a legal state. Such criminal cases are among the most dangerous processes of degradation of government officials at the present stage of development of a legal and democratic state.

Використана література:

1. Бойко А. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки / А. Бойко. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 380 с.
2. Костюк А. Справедливість як європейське поняття / А.Костюк // Наукові записки Українського Католицького Університету. Серія «Філософія». – 2012. – Вип. 1. – Львів : Вид-во УКУ, 2012. – С. 195–206.
3. Ролз Д. Теорія справедливості / Д. Ролз ; пер. з англ. О. Мокровольського. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 822 с.
4. Сорокин П. Социальная и культурная мобильность / П. Сорокин // Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин ; общ. ред., сост. и предисл. А. Согомонова. – М. : Политиздат, 1992. – С. 297–424.

Б.Б. Шандра,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри філософії
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»